

Suomalainen messiadi.

Suomalaisia legendoja ja rukouksia. Toimittanut MARTTI HAAVIO, kuvittanut MATTI VISANTI. 263 suurta sivua, 32 kokosivun kivipiirrosta. Suomen Kirja. 1946.

»Niissä on metsäkukkien raikkautta. En pelkää niiden puolesta. Luulen, että tuntijat käsittävät niiden viattoman kauneuden.» Näillä sanoin Martti Haavio saattaa matkaan kauniin kirjansa sen lähtiessä esittelemään suomalaiselle sivistyneistölle suomalaisten kansanlegendojen ja -rukousten maailmaa. Voisi helposti ajatella, että jonkinlaisen pelkoon olisi syytä, ei kuitenkaan legendojen puolesta, vaan pikemminkin meidän, lukijakunnan puolesta. Ei näet ole ilman muuta oletettavissa, että me nykyajan elämän pinnalliseen moninaisuuteen tottuneina ja sen hälinän turuttamina enää olisimme kykeneviä sellaiseen yksinkertaiseen, naiiviin hartauteen, jota on pidettävä edellytyksenä näiden etäisistä, hiljaisista metsäkylistä saapuvien kuulaiden ja herkkien kertomusten ymmärtämiselle. Voisi ajatella, että me emme ole tämän runouden arvoisia. Legendojen julkaisija on kumminkin oikeassa. Niiden puhdas ilmapiiri on niin selkeä, siinä vallitsee sellainen korkealle taiteelle ominainen raikas yksinkertaisuus ja sitä valaisee niin todellisen ja hartaan uskon hohde, että sillä on voimaa vastustamattomasti tehota myös tämän päivän ihmiseen.

Toimittaja on varustanut kirjan arvokkaalla esipuheella, jota vailla se olisi paljoo vaikeammin luoksepäästävässä; se henkisen kansanperinteen ala, jota teos edustaa, on tähän mennessä jäänyt varsin tuntemattomaksi suurelle yleisölle, jolla on ollut verraten hyvä tilaisuus tutustua esimerkiksi sankarirunoihin, lyyrillisiin runoihin, loitsuihin, satuihin, sananlaskuihin ja arvoituksiin, ja tieteellinenkin kirjallisuutemme on tältä kohdalta perin köyhä — sopii kumminkin muistaa, että juuri Martti Haavio on julkaissut huomattavan tutkimuksen Raja-Karjalan ja Aunuksen itämaisista legendoista ja myyteistä.¹

Esipuheessa huomautetaan aluksi, että toimittaja on pääasiallisesti rajoittanut valintansa koskemaan niitä legendoja, jotka valaisevat Vapahattajan elämää, ja järjestänyt ne Jeesuksen elämänvaiheita seuraten kronologisesti. Legendoiksi on luettu myös ne kertomukset, jotka ovat irroitautuneet painettuinkin levinneistä ns. Jeesuksen lapsuuden kirjoista ja muodostuneet kansanomaisiksi. Paitsi suorasanaisia on mukaan otettu myös runoasuisia legendoja; siten, kuten julkaisija sanoo, teos ei ole tyylillisesti yhtenäinen: kummatkin kuuluvat kuin eri maailmoihin. Niinikään on huomattava, että eräät legendat edustavat roomalaiskatolisen, eräät kreikkalaiskatolisen kulttuuripiirin perinteitä. Tällainen epäyhtenäisyys, jos sellaista nimitystä saattaisi käyttää, ei tietenkään ole haitaksi, vaan eduksi, koska juuri sen ansiosta legendojen maailma tulee mahdollisimman monipuolisesti valaistuksi ja esitys saa mieluista vaihtelevuutta.

¹ Über orientalische Legenden und Mythen in Grenz-Karelien und Aunus. Studia Fennica II. Helsinki 1936.

Julkaistut legendat eivät kaikki ole legendoja sanan tieteellisessä merkityksessä: mukaan on otettu myös runsaasti synty- eli aitiologisia tarinoita, keskiajan hengellisestä kirjallisuudesta nimellä *exempla* tunnettuja opetuskertomuksia sekä Uuteen Testamenttiin ja apokryfiseen kirjallisuuteen palautuvia evankeliuminkatkelmia ja niiden muunnoksia; viimeksimainittujen historiaan esipuheessa luodaan mielenkiintoinen ja valaiseva katsaus. Mukana on myös valikoima ns. rukousloitsuja eli paremmin sanoen kansanrukouksia. Edellinen nimitys on virheellinen, koska ainakaan nyt julkaistuissa toisinoissa ei ole varsinaisten loitsujen maagillista sävyä; ne ovat yksinkertaisesti usein muinaisrunon asuun puettuja kristillisiä, roomalais- tai kreikkalaiskatolisia Neitsyt Marialle tai pyhimyksille osoitettuja rukouksia. Nimenomaan näiden rukousten mukaan ottaminen laajentaa teoksen piirin käsittämään kaikki katolisen palvonnan kohteet: »Suomalainen legenda-aineisto ei anna yksinään täydellistä kuvaa siitä pyhien saatosta, jonka katolinen kristitty niin hyvin tunsi; kun sen lisäksi otetaan mukaan rukoukset, on kirkon värikäs pyhäinkuvagalleria sangen täydellisenä edessämme. Jos mukaan olisi vielä otettu runsas syntyloitsujen sikermä, voitaisiin sanoa, että teos edustaisi huomattavan laajaa aluetta suomalaisten keskiaikaisesta uskonnollisesta maisemasta. Silloin olisi kuitenkin tämän kirjan kansien sisään sijoitettu liiaksi magiaa, pakanuutta, ja tarkoituksena on kuitenkin lähinnä ollut kristillisen kansanperinteen tunnetuksi tekeminen.» — Eräitä syntyloitsuja on legendojen osastossa: sellaisia, jotka kertovat suoranaisten tapauksen Neitsyt Marian tai Vapahtajan elämästä.

Suomalaiset suorasanaiset legendat muistuttavat suuresti sitä kansanrunouden lajia, jota nimitetään tarinoiksi: niiden tarkoituksena on lyhyesti kertoa asia, tapaus; esityksen muotoon ei kiinnitetä huomiota, se jää useimmiten karuksi ja yksinkertaiseksi mutta juuri siten saavuttaa tehokkaan ytimekkyyden. Monisanainen selittely ja runollinen korusu on — eräitä sinänsä huomionarvoisia poikkeuksia lukuun ottamatta — niistä loitolla. Runomuotoiset legendat, sellaiset kuin Marjavirsi, Saunanhakuvirsi, Lapsenetsintävirsi, Luojan laivaretki, taas ovat runollisessa kauneudessaan ja täydellisyydessään myös muodollisesti erittäin kehittyneellä tasolla.

Kirja jakautuu seitsemään jaksoon. Niistä viisi: »Jeesuksen syntymä», »Jeesuksen lapsuus», »Jeesuksen ihmeet», »Jeesuksen opetukset», »Jeesuksen piina, kuolema ja ylösnousemus» muodostavat varsinaisen messiadin; sen sisällyksestä voidaan mainita komea Tapanin virren rekonstruktio, Ogoi Määräsen harvinainen Pakovirsi, hyvä inkeriläinen toisinto tunteesta, riihen tulella-puimisesta kertovasta legendasta, psykologisesti ja opinhistoriallisesti mielenkiintoiset kertomukset Vapahtajan suhtautumisesta suureen ja pieneen syntiin ynnä salmilaisen Nastja Rantsin koristeellinen legenda Vapahtajan kahleista, ottaakseni vain nämä viisi esimerkkiä messiadin lähes sadasta legendasta. Kuudennessa, »Muiden legendojen» ryhmässä herättää huomiota mm. suojärveläisen paimenen Juakoi Hattusen laaja kertomus pyhästä Iljasta ja pyhästä Miikkulasta kilpailemassa köyhän miehen auttajina; seitsemäs, »Pyhien saatto», sisältää jo mainitut kansanrukoukset, jotka varsin usein on osoitettu pyhimyksille: Antille, Pietarille, Marketalle, Yrjänälle eli Jyrille ynnä muille.

Suorasanaiset — kuten eräät runomittaisetkin — legendat ovat suuren osaksi julkaisijan itsensä muistiinpanemia; ei voitane kyllin korostaa sen seikan merkitystä, että legendakirjan toimittaja on syvällisesti perehtynyt legendojen elämään ja henkeen siinä ympäristössä, josta ne ovat kotoisin. Osa on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston kokoelmista, osa kirjallisuudesta, josta on välittynyt näytteiksi mm. eräitä vanhaa kirjoitustapaa edustavia toisintoja; niissä, kuten julkaisija lausuu, muodon arkaistisuus ikäänkuin antaa juhlallisen lisävivahtuksen jylhän komealle sisällykselle.

Teos on ennen kaikkea niiden vaatimattomien kansanmiesten ja -naisten, jotka ovat muistissaan säilyttäneet kirjan lähteinä olleet esi-isien henkisen perinnön aarteet. Toimittaja mainitsee erikseen Nastja Rantsin, Oksenja Mäkiselän, Ogoi Määräsen ja Arhippa Perttusen nimet. Mutta se on myös hyvin suuressa määrässä Martti Haavion teos; toimittajaa ei mitenkään voida pitää vain kokoelman valikoitsijana ja järjestäjänä. Tällä en tarkoita, että hän olisi mukaillut, tyyllitellyt, lisäillyt ja toisinoista kokoonpannut kirjan legendoja: hän on päinvastoin pyrkinyt säilyttämään ne mahdollisimman lähellä alkuperäistä asua. Vain runot ovat toisinaan rekonstruktioita, jotka tosin etupäässä perustuvat yhteen ainoaan toisintoon, mutta ovat saaneet täydennystä muista, ja joista on poistettu virheellisiä ja asiaan kuulumattomia säkeitä. Ne eivät tietenkään ole mitään tieteellisiä alkuperäisiä tai normaalimuotoja, vaan yksinkertaisesti mahdollisimman kirkkaita kokonaisuuksia. Suorasanaiset legendat julkaisija sen sijaan on vain siirtänyt usein perin puutteellisesti transskriboidusta murteesta kirjakielisiksi ja joskus kohentanut niiden kömpelöjä käänteitä. Mutta juuri siinä, että kohentaminen ja parantaminen on tapahtunut niin huomaamattomasti ja hellävaroen, että sen jälkiä on vaikea havaita, ja kumminkin varman tyyllitajun ohjaamana osunut olennaiseen ja siten antanut koko teokselle yhtenäisen koruttoman ylevyyden sävyn, on tarvittu sekä runoilijaa, jolla on sana vallassaan, että tiedemiestä, joka perusteellisesti tuntee ja ymmärtää aineistonsa.

Teos on myös Matti Visannin. Legendoihin liittyvät osittain värilliset kivipiirroksiset muodostavat osan sitä suurta sarjaa, johon jo ennestään kuuluvat saman taiteilijan Kalevalan ja Kantelettaren runojen kuvitukset, ja ne ovat omiaan merkittävästi vaikuttamaan siihen kokonaiskuvaan, jonka tämän kirjan lukija saa suomalaisten legendojen maailmasta. Piirroksista antakoot arvioinnin pätevämmät taiteentuntijat; tämän kirjoittaja voi esittää vain oman subjektiivisen vaikutelmansa: olen alusta alkaen kuulunut Matti Visannin grafiikan ihailijoihin ja pidän sitä suuressa arvossa, mutta en ole aivan varma, onko sen mystillinen sävy ja epämääräinen aavistuksellisuus täysin sopusoinnussa suomalaisten kansanlegendojen kuulaan ja yksinkertaisesti selkeän maailman kanssa.

Kirjan painoasu, jota lisäksi juhlistavat lukuisat, niinikään Matti Visannin käsialaa olevat otsikkokuvat, on harvinaisen kaunis ja arvokas. On vahinko, että nykyinen materiaalin puute ei ole sallinut tehdä siitä loppuun saakka täydellistä graafisen taidon mestarinäytettä.

J. H:la.